

**Aydın
Mədətoğlu**

Bizim yazar

rəhbərliyindəki Mikoyan 1919-cu ildəki fikrinin əleyhinə olaraq Mərkəzi Komitənin baş katibi Xuruşovla görüşlərində Kırımın Ukraynaya verilməsini nümunə göstərərək, Dağlıq Qarabağın da Ermənistanla birləşdirilmə-

təhriflərlə dolu bu əsər hayların etirazlarını yenidən qızışdırmasına baxmayaraq, Azərbaycan Kommunist rəhbərliyi Azərbaycan ziyalıların bu kitaba qarşı ortaya qoyduqları reaksiyaların geniş şəkildə yayılmasına maneçilik törətmişdilər.

1985-ci ildə SSRİ-də M.S.Qorbaçovun hakimiyyətə gəlməsi ilə imperiya daxilində

də həyata keçirilməyə başlamışdı. Etnik təmizləmə nəticəsində Ermənistanın Türklər yaşayan 185 yaşayış məntəqəsi boşaldılmış, 250 mindən artıq Azərbaycan Türkü və 18 min müsəlman Kürd öz ev-eşiyindən zorla qovulmuş, 217 Azərbaycan Türkü haylar tərəfindən qətlə yetirilmişdi. Artıq 1988-ci ilin deportasiyası Ermənistan-

mübarizəsini gücləndirmiş, Azərbaycan Ali Soveti 30 avqust 1991-ci ildə Azərbaycan dövlət müstəqilliyi haqqında bəyanat, 18 oktyabrda isə "Dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya aktı" qəbul olunmuşdu. Ermənilər də yaranmış vəziyyətdən istifadə edərək siyasi qərar qəbul edərək "Dağlıq Qarabağ Respublikası"nı elan

Sovet Rusiyasının Türkiyə və Azərbaycana qarşı "erməni kartı"

(başlangıcı ötən sayımızda)

sini xahiş etmişdilər. Ermənilər belə hesab edirlər ki, buna Suslov mane olmuşdur. Halbuki, Xuruşov ermənilərin liderləri və Mikoyana bildirmişdi ki, sizə Dağlıq Qarabağdakı erməniləri Ermənistanla daşımamız üçün 24 saat vaxt və 12 min hərbi yük maşını verməyə hazırım. (Bax: Yuri Pompeyev, Krovaviy omut Karabaxa, Baku 1992, səh. 19-20)

Xuruşovun bu sərt cavabı Dağlıq Qarabağ məsələsini müvəqqəti olaraq qapatsa da,

həyata keçirilən dəyişikliklər erməni separatçılarının fəallaşmasına səbəb olmuşdu. İstər xaricdəki erməni lobbisi, istərsə də imperiya daxilindəki erməni ziyalıları bu fürsətdən istifadə edərək, Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qopararaq Ermənistanla birləşdirməyə girişmişdilər. Bu işdə sovet dövlət rəhbərləri onları müdafiə edirdilər. 1987-ci ildə Qorbaçovun komandasına daxil olan erməni iqtisadçı akademik Aqanbek-

da Azərbaycan türklərinə qarşı 80 illik etnik təmizləmə başa çatmış oldu. Bu azmış kimi Mərkəzi Sovet hökuməti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Azərbaycan SSRİ-nin tərkibindən çıxarmaq istiqamətində yeni addım atmağa başlamış, bu məqsədlə SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyəti 12 yanvar 1989-cu ildə "Azərbaycan SSRİ-nin DQMV-də xüsusi idarəçilik formasının tətbiqi haqqında" qərar qəbul etmiş, lakin "Xüsusi idarə

etmişdilər. Azərbaycan Respublikası bu qurumu tanımaqdan imtina edərək 26 noyabrda ümumiyyətlə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin statusunu ləğv etmişdir. 1991-ci ilin sonlarında SSRİ-nin dağılması ilə post sovet məkanında yeni geopolitik şərait əmələ gəlmiş və Ermənistan faktiki olaraq, Azərbaycana qarşı müharibəyə başlamışdı.

Bu işdə SSRİ silahlı qüvvələrinin Ermənistan və DQ-da yerləşən hissələri ermənilərlə

Mircəfər Bağırovun bu tarixi, siyasi-məntiqi və diplomatik dillə yazılmış cavab məktubu sovet yetgillərini fikrindən daşındıraraq, ona görə də erməni liderləri bu tələblər qarşısında Dağlıq Qarabağın Ermənistanla verilməsinin mümkün olmadığını anlayaraq, o dövrdə bu istəklərindən imtina etməyə məcbur olmuşdular. Çox qəribədir ki, hələ 22 may 1919-cu ildə bolşevik erməni liderlərindən Mikoyan Rusiya Kommunist (bolşevik) Partiyası Mərkəzi Komitəsi və Leninə göndərdiyi məktubda bildirmişdi ki: «Erməni daşınmaları Qarabağı Azərbaycandan qoparıb Ermənistanla birləşdirmək istəyirlər. Lakin bu, Qarabağ üçün həyat mənbəyi olan Bakıdan ayrılmaq və heç bir əlaqəsi olmayan İrəvana birləşmək deməkdir. Erməni kəndliləri V qurultaylarında Azərbaycana tanımağı və onun rəhbərliyi altında qalmaq qərarlaşdırmışlar». Həmçinin Qarabağ bölgəsi erməniləri 15 avqust 1919-cu ildə keçirdikləri VII qurultaylarında da Azərbaycana bağlılıqlarına dair mövqə ortaya qoyaraq razılaşma imzalamışdılar. Bu razılaşmada eyni zamanda, Paris Sülh Konfransında Qarabağın Azərbaycan ərazisi kimi qəbul olunduğu da vurğulanmışdı. (Bax: Araz Aslanlı, Qarabağ problemi: tarixi, mahiyyəti, həlli prosesi, Bakı 2009, səh.14; Cemalettin Taşkıran, Geçmişten günümüze Karabağ meselesi, Ankara 1995, səh.251).

Bütün bunların nəticəsində müvəqqəti olaraq Dağlıq Qarabağdan əl çəkən ermənilər 1948-1953-cü illərdə Azərbaycan türklərini Ermənistan SSR ərazisindən deportasiya etməyə nail olmuşdular. Bu deportasiya nəticəsində 144 minə yaxın Azərbaycan türkü Ermənistandan çıxarılmış, 476 türk kəndi boşaldılmışdı. Etnik təmizləmə məqsədi ilə həyata keçirilən bu aksiya həm adminstrativ xarakter daşdığı, həm də Ermənistanda yaşayan xalqlardan yalnız Azərbaycan türklərinə tətbiq edildiyi üçün siyasi repressiya kimi dəyərləndirilməlidir.

Bununla kifayətlənməyən Ermənistan rəhbərliyi Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi mövzusunda 1964-cü ildə yenidən gündəmə gətirmişdi. Anti-Türkiyə kampaniyasının gücləndiyi bu dövrdə Dağlıq Qarabağın Ermənistanla ilhaq edilməsi barədə 45 min erməninin imzaladığı «pətişiya» Moskva ya təqdim edilmiş, bunun əsasında Sovet İttifaqı KP MK katibliyi Ermənistan və Azərbaycana bununla bağlı sənəd hazırlamağı tapşırırmışdı.

Ermənistan liderləri və SSR

sonrakı SSRİ rəhbərliyi ermənilərin Türkiyə və Azərbaycana qarşı tələblərinə müəyyən siyasi çərçivədə müsbət yanaşmış, 1965-ci ildən başlayaraq, Ermənistanla uydurma soyqırım iddiaları ilə bağlı tədbirlər keçirilməsinə və Azərbaycan türklərinə qarşı fərdi və kütləvi təzyiqlərə razılıq vermişdi.

SSRİ-nin dağılma dövründə Dağlıq Qarabağ problemi yenidən aktuallaşmağa başlamış, ilk olaraq erməni əsilli yazarlar öz yazılarında "Ermənistanın Qarabağ bölgəsi" ifadəsini işlətməmiş, 1984-cü ildə "Literaturnaya qazeta"nın Ermənistan müxbiri Zori Balayan "Ocaq" adlı kitabını rusca nəşr etdirmişdi. Zori Balayan bu kitabında ümumiyyətlə, türklərə və xüsusilə də Azərbaycan türklərinə nifrət aşılamaqla yanaşı, Azərbaycana dair ərazi iddialarına da geniş yer ayırmışdı. Qarabağın tarixinə və bu gününə dair

yan Parisdə Qarabağdan bəhs edərək, bu barədə təklif vermiş, yenidoqurma və aşkarlıq şəraitində bu problemin həllini tapacağına ümid etdiyini bildirmişdi.

"Əvvəllər gizli fəaliyyət göstərən erməni Qarabağ komitəsi və onun Dağlıq Qarabağdakı təşkilatı olan «Krunk» açıq şəkildə işə başlamış. «Miatsum» ("Birləşmə") hərəkatı formalaşdırmışdı. Bu hərəkat geniş miqyasda malik olub, Ermənistan, DQMV, Moskva hakimiyyəti, SSRİ və dünya ermənilərinin potensialını əhatə edirdi. Hadisələr 1988-ci ilin fevralından daha təcavüzkar məcaraya yönəlmişdi. Fevral günlərində İrəvanda və Stepanakertdə mitinqlər dalğası başlamışdı" (Bax: Qarabağ: Suallar və faktlar, Bakı 2005, səh. 40)

Əslində 1988-ci ilin yanvarından başlayaraq "türksüz Ermənistan" siyasəti planlı şəkil-

komitəsi"nin fəaliyyətinə qarşı Azərbaycan xalqının demokratik mübarizəsi nəticəsində 28 noyabr 1989-cu ildə onun ləğvi ilə başa çatmış, onun əvəzində "Təşkilat Komitəsi" yaradılmışdı. Ermənistan bu vəziyyətdən istifadə edərək 1 dekabr 1989-cu ildə DQMV-ni özünə birləşdirmək haqqında qərar qəbul etmiş, lakin SSRİ Ali Soveti Ermənistan SSR Ali Sove-tinin bu qərarını 10 yanvar 1990-cı ildə qeyri-qanuni elan etmişdi. Bundan sonra ermənilər Dağlıq Qarabağın ələ keçirilməsi uğrunda silahlı mübarizəyə başlamış, öncə Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Türklərinin yaşayın ərazilərini işğal etmişdilər. Bununla vəziyyət daha da kəskinləşmiş, Sovet dövləti Bakıda 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə qanlı qırğın törətmişdi ki, bu da Azərbaycan xalqının istiqlaliyyəti və ərazi bütövlüyü uğrunda

əlbir hərəkət edərək. 1992-ci il yanvarın 15-də Kərkicahani, fevralın 10-da Malıbəyli və Quşçuları, fevralın ortalarında Qaradağlıni ələ keçirmiş, fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Ermənistan hərbi birləşmələri Xankəndindəki 366-cı rus alayı ilə birlikdə Xocalıya hücum edərək. Azərbaycan türklərinə qarşı soyqırım həyata keçirmişdilər. Ermənistan ordusu Rusiya silahlı qüvvələri ilə birlikdə 1992-ci ilin 9 mayında bölgənin "açarı" sayılan Şuşanı, 17 may 1992-ci ildə Qarabağı Ermənistanla bağlayan Laçını, 2 aprel 1993-cü ildə Kəlbəcəri, 23 iyul 1993-cü ildə Ağdamı, 23 avqust 1993-cü ildə Cəbrayıl və Füzulinə, 31 avqust 1993-cü ildə Qubadlıni və 29 oktyabr 1993-cü ildə Zəngilanı işğal etmiş, bir milyondan artıq Azərbaycan Türkünü yurd-yuvasından didərgin salmışlar.

(ardı gələn sayımızda)